

УДК 330.322

Н.Т. Шадура-Никипорець, канд. екон. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

**РОЛЬ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ
ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМ****Н.Т. Шадура-Никипорець**, канд. экон. наук

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

**РОЛЬ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РАЗВИТИИ РЕГИОНАЛЬНЫХ
ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СИСТЕМ****Nataliia Shadura-Nykyporets**, PhD in Economics

Chernihiv National University of Technology, Chernihiv, Ukraine

**THE ROLE OF SMALL BUSINESS IN THE DEVELOPMENT OF REGIONAL
ECONOMIC SYSTEMS**

На сучасному етапі функціонування економіки України особливої актуальності набувають питання розвитку малого підприємництва, яке розглядається як головний фактор стабілізації, що здатен підвищити добробут населення, сприяти зайнятості та демонополізації. Оскільки зазначені процеси мають суттєву регіональну диференціацію, то доцільно перенести акценти досліджень з макро- на мезорівень. З метою оцінки вагомості малого підприємництва у функціонуванні регіональної господарської системи запропоновано використовувати трикомпонентний інтегральний індекс.

Ключові слова: підприємництво, мале підприємство, інтегральний індекс, розвиток, регіон.

На современном этапе функционирования экономики Украины особую актуальность приобретают вопросы развития малого предпринимательства, которое рассматривается как главный фактор стабилизации, способный повысить благосостояние населения, способствовать занятости и демонополизации рынков. Поскольку указанные процессы имеют существенную региональную дифференциацию, то целесообразно перенести акценты исследования с макро- на мезоуровень. С целью оценки роли малого предпринимательства в функционировании региональной хозяйственной системы предложено использовать трикомпонентный интегральный индекс.

Ключевые слова: предпринимательство, малое предприятие, интегральный индекс, развитие, регион.

At present the economy Ukraine of particular relevance to the issues of small business, which is seen as a key stabilizing factors, which might increase welfare, promote employment and monopolization. Since these processes are significant regional differentiation, it is advisable to shift emphasis to research on macro-meso. To evaluate the importance of small business in the functioning of the regional economic system proposed to use three-component integral index.

Key words: business, small business, integrated code, development, region.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку економіки України характеризується поєднанням глибинних трансформаційних процесів у сфері виробництва та загостренням широкого кола соціальних проблем. Ці явища спричинені впливом як зовнішніх чинників, таких як глобалізація та інтернаціоналізація господарського життя, так і певними специфічними питаннями, які носять не лише національний відтінок, а й відображають особливості функціонування регіональних господарських систем України.

За таких умов набувають актуалізації питання дослідження діяльності малого підприємництва, адже, як засвідчує досвід розвинених країн, саме малий бізнес формує передумови соціально-економічного розвитку країни загалом та окремих її регіонів, як провідний сектор ринкової економіки, а активізація підприємницької діяльності у сфері малого та середнього бізнесу є одним із шляхів подолання кризового стану економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи роль малого підприємництва у регіональному розвитку на сучасному етапі, українські дослідники [1–3; 6; 7; 10] вказують на певні його переваги. Зокрема, мале підприємництво «дає можливість створювати нові робочі місця, впроваджувати наукові технології, що, як правило, не потребують значних вкладень коштів. Відносно низький рівень капіталомісткості підприємств цього сектору надає можливості для швидкого оновлення й уникнення старіння матеріально-технічної бази виробництва. Оскільки малі підприємства в основному є вузькоспеціалізованими, то забезпечується високий рівень якості продукції» [10], мале підприємництво «сприяє активізації інноваційних процесів, мобілізації науково-

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

технічних ресурсів, розвитку наукомістких галузей, оперативно реагуючи на зміну ринкової кон'юнктури, надає ринковій економіці необхідної гнучкості, формує конкурентне середовище та забезпечує індивідуалізацію виробництва» [1].

Загально визнано, що саме мале підприємництво є базовою ланкою стабільності й добробуту країни та її регіонів. Так, на малий бізнес у європейських державах припадає значна частка ВВП (Німеччина – 60 %, Італія – 70 % [5]), малі підприємства посідають вагомe місце у структурі підприємництва (у США, Японії, Великобританії, Німеччині, Італії, Франції на малий та середній бізнес припадає близько 95 % усіх підприємств [5]), забезпечують зайнятість населення (частка робочих місць на малих підприємствах – 75 % [1], а близько 85 % нових робочих місць в Європі створюють малі та середні підприємства [10]), малий бізнес є фундаментальною основою під час формування «середнього класу», а це, по-перше, послаблює тенденцію до соціальної диференціації, властивої для ринкової економіки; по-друге, формує клас, дуже великий за чисельністю, в якого доходи значно вищі, ніж заробітна плата у пересічного громадянина [1].

На думку В.М. Гейця та Е.М. Лібанової, «в умовах системної перебудови національної економіки підприємницький сектор виконує провідну роль і виступає гарантом стабільності економіки та підвищення рівня життя громадян. Мале підприємництво на сьогодні є локомотивом підприємницького сектору» [9, с. 54].

Основи становлення та розвитку малого бізнесу, його вплив на соціально-економічний стан регіону, тенденції функціонування викликають значний інтерес у вітчизняних наукових колах. Свої дослідження присвятили цій тематиці, зокрема, такі дослідники, як Ю.М. Бажал, О.І. Благодарний, З.С. Варналій, Л.І. Вороніна, В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, П.В. Єгоров, О.І. Карпова, В.І. Кредісов, Г.М. Рижакова, М.П. Бутко, Е.М. Лібанова, З.В. Герасимчук та ін.

Незважаючи на значні здобутки, що висвітлені в наявних теоретико-методологічних та практичних розробках, існує нагальна необхідність систематичного моніторингу рівня розвитку малого бізнесу та переміщення акцентів таких досліджень з макrorівня на регіональний.

Мета статті. Метою цього дослідження є аналіз вагомості малого підприємництва в розвитку регіональних господарських систем та виявлення динаміки її зміни і регіональної диференціації.

Виклад основного матеріалу. Постійна зміна стану, векторів розвитку та інтенсивності процесів, що обумовлюють функціонування та результативність діяльності суб'єктів малого підприємництва в регіонах України, вимагає проведення на регулярній основі дослідження рівня їх розвитку.

З цією метою дослідники використовують різні прийоми та методи. Однак більшість науковців [1; 7; 10] віддає перевагу використанню інтегрального показника під час проведення узагальненого оцінювання рівня розвитку малого бізнесу.

Погоджуючись з їхньою думкою, нами для проведення формалізованого оцінювання рівня розвитку малого підприємництва на регіональному рівні запропоновано використовувати інтегральний індекс (I_p), що визначається за формулою:

$$I_p = \sqrt[3]{I_k \cdot I_z \cdot I_{II}}, \quad (1)$$

де I_k – коефіцієнт, що показує питому вагу підприємств малого підприємництва у загальній кількості підприємств регіону;

I_z – коефіцієнт, що показує питому вагу зайнятих на підприємствах малого підприємництва у загальній кількості зайнятого населення регіону;

I_{II} – коефіцієнт, що показує питому вагу обсягу реалізованої продукції підприємств малого підприємництва у загальному обсязі реалізації продукції регіону.

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

Цей показник може набувати значення від 0 до 1. Його прирощення характеризує збільшення вагомості саме малого бізнесу. Методичною особливістю запропонованого параметра є те, що всі часткові коефіцієнти, використані під час його розрахунку нормалізовані за допомогою обрахунку питомої ваги. Це означає, що в межах регіону сума аналогічних показників для середнього та великого бізнесу може бути визначена як залишок $(1 - I_p)$, що надає інформацію про домінуючі у регіоні форми підприємницької діяльності.

Запропонований інтегральний індекс характеризує вагомість сфери малого підприємництва у розвитку певного регіону і надає інформацію для їх подальшого ранжування та групування.

Сучасний трансформаційний етап господарювання України вимагає дослідження стану малого бізнесу в регіональному розрізі не лише у визначений проміжок часу, а й у динаміці. Тому порівняння інтегральних індексів за кілька періодів дозволить виявити напрям зміни, що притаманний певній регіональній господарській системі. Виявити характеристики динамічних змін можна за допомогою показників росту:

$$K_p = \frac{I_{p_i}}{I_{p_0}}, \quad (2)$$

де K_p – регіональний коефіцієнт росту;

I_{p_i} – інтегральний індекс розвитку малого підприємництва регіону в досліджуваному періоді;

I_{p_0} – інтегральний індекс розвитку малого підприємництва регіону в базисному періоді.

Оскільки інтегральний індекс характеризує регіональний рівень, то його порівняння з аналогічним загальнонаціональним показником дозволить оцінити інтенсивність розвитку малого бізнесу певного регіону відносно середнього в Україні. З цією метою пропонуємо скористатись коефіцієнтом випередження (відставання), що обраховується за формулою:

$$K_B = \frac{I_p^i}{I_p^{\text{НАЦ}}}, \quad (3)$$

де K_B – регіональний коефіцієнт випередження;

I_p^i – інтегральний індекс розвитку малого підприємництва в i -му регіону;

$I_p^{\text{НАЦ}}$ – інтегральний індекс розвитку малого підприємництва у країні.

Апробація запропонованої авторської методики оцінювання вагомості ролі малого бізнесу у розвитку регіональної господарської системи дозволила провести комплексний аналіз малого підприємництва України за даними 2013 р. та 2010 р. (табл.).

Таблиця

Групування регіонів України за інтегральним індексом розвитку малого підприємництва

Регіон	2010 рік			2013 рік			
	I_p	Ранг	Група	I_p	Ранг	Група	Зміна групи
1	2	3	4	5	6	7	8
Україна	0,35128	–	–	0,34962	–	–	–
АР Крим	0,43687	11	III	0,41879	11	II	↓
Вінницька	0,42442	14	II	0,45951	3	III	↑
Волинська	0,34396	20	II	0,34851	20	II	–
Дніпропетровська	0,29795	24	I	0,28078	24	I	–
Донецька	0,25005	25	I	0,24744	25	I	–
Житомирська	0,45942	4	III	0,43379	8	II	↓

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

Закінчення табл.

1	2	3	4	5	6	7	8
Закарпатська	0,42686	13	III	0,38862	15	II	↓
Запорізька	0,34736	19	II	0,35179	19	II	–
Івано-Франківська	0,44736	7	III	0,41004	13	II	↓
Київська	0,33749	21	I	0,34099	21	I	–
Кіровоградська	0,45340	5	III	0,44814	5	II	↓
Луганська	0,29937	23	I	0,30573	23	I	–
Львівська	0,38460	18	II	0,37952	17	II	–
Миколаївська	0,44551	8	III	0,44004	7	II	↓
Одеська	0,44149	9	III	0,45412	4	III	–
Полтавська	0,31799	22	I	0,31813	22	I	–
Рівненська	0,43489	12	III	0,42980	9	II	↓
Сумська	0,39922	16	II	0,38683	16	II	–
Тернопільська	0,45153	6	III	0,35374	18	II	↓
Харківська	0,40165	15	II	0,41283	12	II	–
Херсонська	0,50405	2	III	0,55024	1	III	–
Хмельницька	0,47104	3	III	0,44720	6	II	↓
Черкаська	0,38959	17	II	0,39498	14	II	–
Чернівецька	0,51377	1	III	0,50384	2	III	–
Чернігівська	0,43794	10	III	0,42693	10	II	↓

Розраховані показники демонструють, що на сучасному етапі вплив малого бізнесу на регіональний розвиток в Україні є незначним, адже величина регіонального інтегрального індексу коливається лише в межах від 0,2 до 0,55 при максимальному значенні 1,0.

За силою впливу малого бізнесу на господарські процеси регіони України можна поділити на три групи. За даними 2013 р. сформовано такі групи:

1) регіони з незначним впливом малого підприємництва ($I_p < 0,338$): Дніпропетровський, Донецький, Київський, Луганський та Полтавський регіони. Господарський комплекс цих регіонів формується під впливом середнього та великого бізнесу;

2) регіони посередньої сили впливу малого підприємництва ($0,338 < I_p < 0,426$): АР Крим, Волинський, Житомирський, Закарпатський, Запорізький, Івано-Франківський, Кіровоградський, Львівський, Миколаївський, Хмельницький, Черкаський та Чернігівський регіони. На формування господарського комплексу цих регіонів середній та великий бізнес чинять більший вплив, ніж малий;

3) регіони вагомий сили впливу малого підприємництва ($0,426 < I_p$): Вінницький, Одеський, Херсонський та Чернівецький регіони. На формування господарського комплексу цих регіонів малий бізнес чинить домінуючий вплив.

Розраховані індекси вказують, що у 2013 р. лише чотири регіони характеризуються показниками розвитку малого підприємництва, що створюють вагомий вплив на соціально-економічний стан його господарської системи, для решти регіонів на сучасному етапі, на жаль, потенціал малого бізнесу не використовується.

Порівняння з групуванням за даними 2010 р. вказує на погіршення стану. Так, лише в одному регіоні відбулось покращення позицій за інтегральним індексом, а погіршення характерно для 10 регіонів. Зазначене вказує на поглиблення асиметрії: максимальне та мінімальне значення інтегрального індексу в 2010 р. відрізнялося в 2,05 рази, а у 2013 р. – в 2,22, тобто регіональна диференціація зросла на 8 %.

Слід відзначити, що протягом аналізованого періоду показники вагомості малого бізнесу в соціально-економічному становищі України зазнали незначного погіршення (національний коефіцієнт росту набув значення 0,9953), однак це явище було неоднорідним у регіональному розрізі (рис. 1).

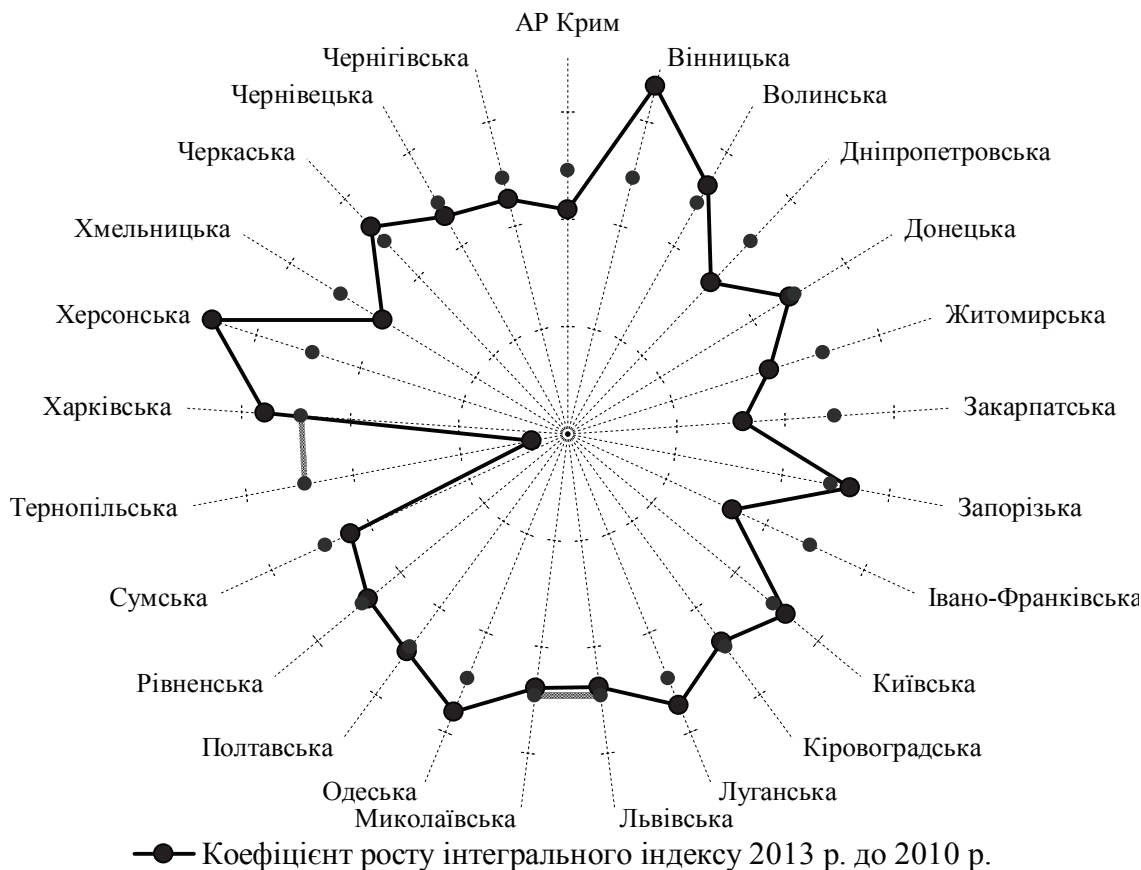

Рис. 1. Відхилення коефіцієнта росту інтегрального індексу від загальноукраїнського рівня за регіонами, 2013 р.

Прирощення інтегрального індексу характерно для 10 регіонів (40 %) і максимально сягає 9 % для Херсонської області. Зниження інтегрального індексу характерно для 15 регіонів (60 %) і максимально сягає 21,6 % для Тернопільської області, що і сформува- ло загальнонаціональну негативну тенденцію.

З метою більш детального виявлення регіональних зрушень скористаємося даними щодо коефіцієнтів випередження (рис. 2, 3) та їх зміни.

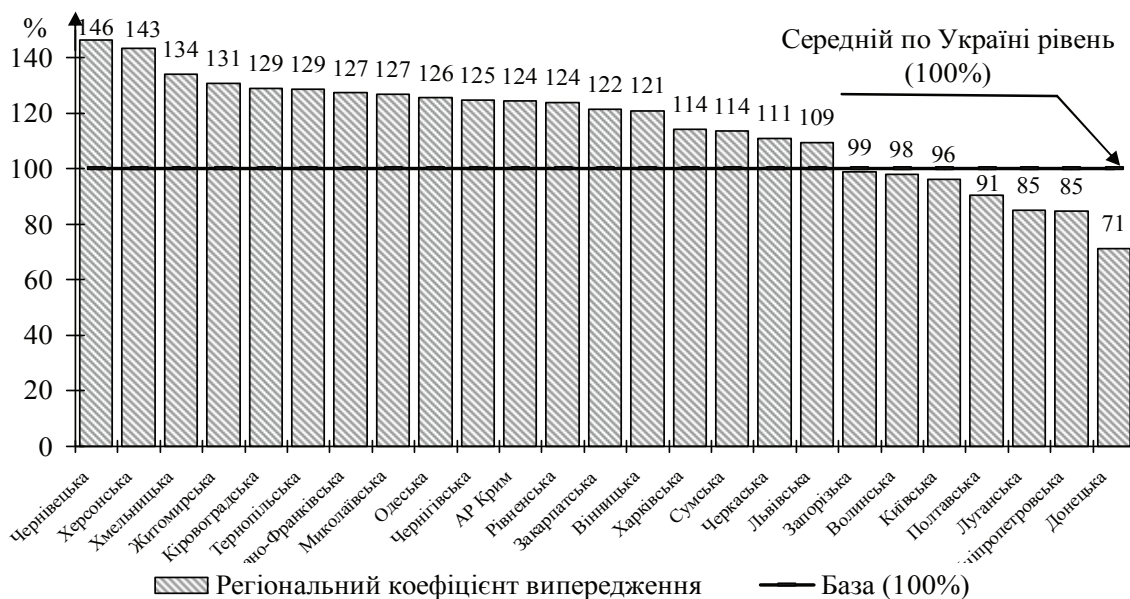

Рис. 2. Регіональний коефіцієнт випередження, 2010 р.

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

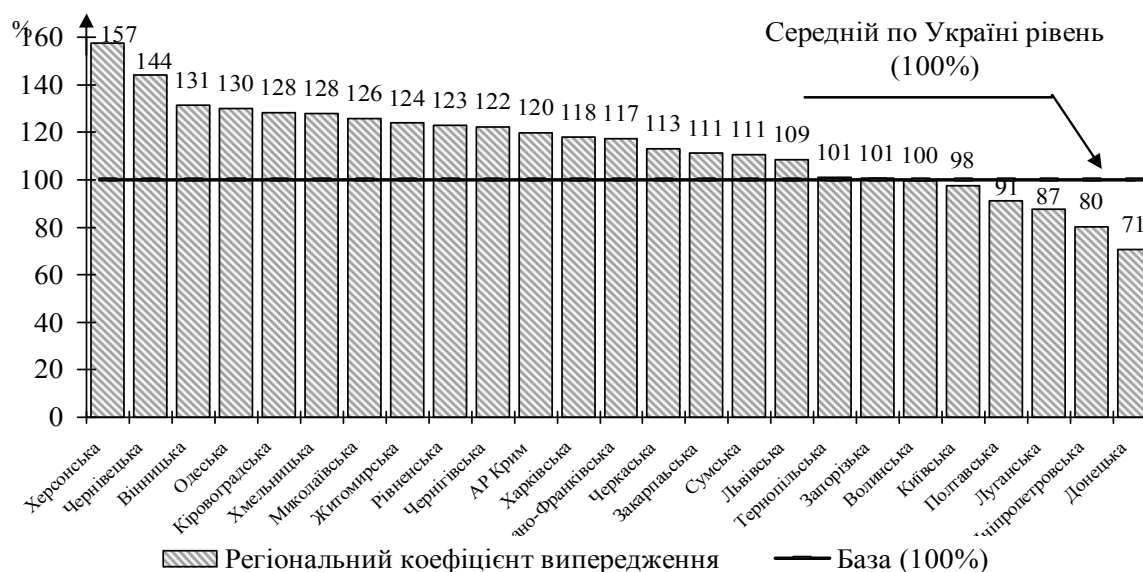

Рис. 3. Регіональний коефіцієнт випередження, 2013 р.

Так, у 2010 р. сім регіонів характеризуються значенням інтегрального індексу нижчим від середньонаціонального, для одного регіону показник перевищує національний рівень у межах 10 %. У 2013 р. лише шість регіонів характеризуються значенням інтегрального індексу нижчим від середньонаціонального, для трьох регіонів – показник перевищує національний рівень у межах 10 %. Зазначене ще раз вказує на поглиблення асиметрії: ступінь впливу функціонування малого бізнесу на господарський комплекс регіону носить диференційований характер.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження вказує на важливість переміщення акцентів з макро- на мезорівень під час розроблення заходів активізації малого підприємництва. Саме такий підхід забезпечить урахування регіональних особливостей та забезпечить високу соціально-економічну ефективність на етапі їх реалізації.

Список використаних джерел

1. Бутко М. П. Методологія оцінки ролі малого підприємництва в інноваційному розвитку регіону / М. П. Бутко, О. В. Попело // Регіональна економіка. – 2012. – № 3. – С. 67–74.
2. Гальцова О. Л. Малий бізнес: стан та перспективи розвитку в агропромисловому комплексі / О. Л. Гальцова // Держава та регіони. – 2013. – № 2. – С. 243–248.
3. Данилишин Б. М. Державна підтримка та податкове регулювання підприємницької діяльності в Україні: монографія / Б. М. Данилишин, О. М. Кондрашов. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 296 с.
4. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва 2013: статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 471 с.
5. Концепція програми розвитку малого та середнього бізнесу на найближчі 10 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=246421342&cat_id=244277212.
6. Ляпін Д. В. Основні моделі розвитку малого підприємництва в Україні / Д. В. Ляпін // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 20. – С. 90–95.
7. Методологія статистичного забезпечення розвитку регіону: монографія / за заг. ред. А. З. Підгорного. – Одеса: Атлант, 2012. – 242 с.
8. Приймак В. І. Математичні методи економічного аналізу / В. І. Приймак. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – 296 с.
9. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: національна доповідь / О. В. Андрєєв, К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. М. Геєць, Е. М. Лібанова та ін. – К.: Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва, 2010. – 219 с.
10. Семченко-Ковальчук О. Б. Стан та перспективи розвитку малого і середнього підприємництва: регіональний аспект / О. Б. Семченко-Ковальчук // Вісник ЧДТУ. – 2013. – № 2. – С. 196–203.